
Igor Dekanić, Vladimir Lay (ur.) GEOPOLITIČKI ASPEKTI NAFTE I VODE

vati kao pouzdan izvor informacija za javnost. Osnivanje Hrvatske agencije za hranu, koja je nastala kao direktan rezultat pretpristupnoga procesa, vrlo je važan korak na ovom putu.

Razvoj, unapređenje i promjena zaštite potrošača u Hrvatskoj od početka usklađivanja s pravnom stečevinom teme su analize u radu V. Brčić-Stipčević. Najvažnije pogodnosti za potrošače bit će postignute usklađivanjem odnosa između ponuđača i potrošača. Hrvatska već raspolaže velikim brojem zakona koji reguliraju odnose između ponuđača i potrošača i omogućuju neprekidan nadzor tržišta, međutim do sada građani Hrvatske nisu iskoristili ove mogućnosti, zbog straha od dugotrajnih i skupih parničnih postupaka i neupućenosti u postojanje odgovarajućih zakona. Kako bi se uspjelo u razvoju i unapređenju zaštite potrošača, treba poboljšati znanje potrošača o njihovim pravima i mogućnostima samozaštite, ojačati aktivan udio potrošača u donošenju zakonskih propisa te omogućiti bolji nadzor tržišta, što je dužnost ovlaštenih institucija.

Knjiga završava pregledom glavnih dostignuća u okviru projekta EU IMPACT. Osvrćući se na zaključke s konferencije i tri regionalna foruma održanih tijekom trajanja projekta, H. Butković i I. Ondelj ističu da je uspjeh ovoga projekta prije svega u povećanju transparentnosti procesa europskih integracija, dok je irsko iskustvo ocijenjeno kao osobito korisno za Hrvatsku. Ova je knjiga dobar primjer prijenosa znanja i komunikacije s građanima. Analiza iskustava država članica izvršna je podloga za pripremu onih zemalja koje tek trebaju postati dijelom Europske unije.

Tanja Ilić

Centar za politološka istraživanja, Zagreb,
2008., 188 str.

Knjigu *Geopolitički aspekti nafte i vode* čini zbirka radova raznih autora iz raznih znanstvenih područja. Knjiga se sastoji od devet tekstova, od kojih 6 obrađuju geopolitičke aspekte nafte, a tri teksta bave se vodom.

U *Uvodu* Dekanić oslikava globalno stanje naftnih resursa i gospodarenja naftom, ističući brojne probleme koji su se posljednjih godina pojavili – od onih vezanih uz najavljivani vrhunac iscrpljivanja energenta do ekoloških. U takvoj situaciji nafta, a u zadnje vrijeme i plin i voda, postaju važna gospodarska sredstva te primarni geopolitički ciljevi političke strategije. U knjizi se posebna pozornost pridaje i geostrateškoj poziciji Hrvatske u globalnom kontekstu, s obzirom na njezin važan tranzitni položaj za kretanje nafte i plina prema zapadu te s obzirom na njezino vodno bogatstvo.

U prvom tekstu knjige, *Geopolitika u doba globalizacije*, Anđelko Milardović daje teorijski pregled geopolitičke znanosti kroz povijest. Svršetkom Hladnog rata svijet je prestao funkcionirati kao bipolarna geocentrična struktura te tranzitira u multipolarnost i policentričnost, čemu je uvelike pridonijela globalizacija. U novoj geopolitici ne odriče se važnost teritoriju, ali se posredovanjem novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija premješta važnost s fizičkoga mjesta na prostor tokova ili virtualni prostor. Dakle, premda su akteri ukorijenjeni u nekom određenom teritoriju, njihovo djelovanje čini ih transnacionalnima. Tako se u zadnje vrijeme sve više govori o geoekonomiji, koja predstavlja borbu država za ekonomsku dominaciju preko koje se učvršćuju svi drugi oblici moći.

Dvadeseto stoljeće i početak dvadeset i prvoga stoljeća obilježavaju ratovi za naftu, no, napominje Milardović, u budućnosti to će biti voda. Pritom predviđa da će ratovima biti pogođene zemlje s najvećim zalihama vode, a budući da je Hrvatska po zalihama prema određenim parametrima peta u svijetu, to bi se njezinih stanovnika itekako trebalo ticati. Do sada se vodilo 37 ratova radi vode, a trenutačno milijarda ljudi nema vode. Autor se zalaže da voda u Hrvatskoj postane strateški i izvozni proizvod, pri čemu valja i dalje zagovarati odustajanje od privatizacije.

Drugi tekst pod nazivom *Geopolitika nafte i plina na početku XXI. stoljeća* Igora Dekanića analizira geopolitičke prilike na svjetskom tržištu nafte u proteklih osam godina.

Nova politizacija svjetskoga tržišta nafte počela se događati nakon rasplamsavanja rata protiv terorizma, točnije nakon napada na SAD 11. rujna 2001., čiji je glavni cilj, zaključuje autor, politički nadzor nad globalnim tokovima energije. Usporedno s eskalacijom terorističke aktivnosti i produbljivanja političke krize na Bliskom istoku dolazi do poskupljenja nafte na svjetskom tržištu.

Razdoblje jeftine nafte, primjećuje Dekanić, nepovratno je prošlo, a izlaz koji zapadne sile pokušavaju pronaći u političkom i vojnom angažmanu na Bliskom istoku izaziva samo još veće nestabilnosti. Budući da se eksploatacija ograničenog resursa približava vrhuncu, autor predlaže štednju energije dobivene iz konvencionalnih izvora i razvoj obnovljivih izvora energije.

Europa je potkraj 20. stoljeća imala dovoljno energije. Nakon preuzetih obveza Protokola iz Kyota, poskupljenja nafte nakon 2003. te rusko-ukrajinske plinske

krize, ponovno su (isto se dogodilo i 70-ih u vrijeme naftnih šokova) aktualizirani programi razvoja obnovljivih izvora energije. Za razliku od zemalja EU-a, zemlje bivšega sovjetskog bloka imale su u razdoblju obilja energije brojne probleme prilagodbe europskim standardima i cijenama. Među tim zemljama našla se i Hrvatska, koja je morala brzo redefinirati vlastite energetske strategije. Pritom je glavni zahtjev bio da svoju buduću energetsku strategiju prilagodi zahtjevima globalizacije, uz očuvanje nacionalnih interesa i uklapanje u europske energetske tijekove.

U tekstu Steve Kolundžića *Pouzdanost opskrbe naftom i plinom u suvremenim geostrateškim i energetske promjenama* obrađuje se problem opskrbe manjih zemalja, poput Hrvatske. Nafta kao nezamjenjiv energent današnjice nema rezervni kapacitet, ne samo to – novi veliki potrošači, poput Kine i Indije, nisu pokriveni uspješnošću istraživanja i novim velikim nalazištima. Kao jedan od odgovara sigurnosti opskrbe Kolundžić predlaže diversifikaciju izvora. Točnije, raznovrsnost u energentima i raznovrsnost u izvorima. Autor objašnjava kako na problem opskrbe utječu i sve više cijene i sve veća politizacija tržišta.

Kolundžić zatim prikazuje *Peak Oil* teoriju, ili teoriju Hubbertova vrha, prema kojoj se prognozira vrhunac iscrpljivanja nafte. Na strani ponude stoji zabrinjavajući podatak da 80% svjetske nafte dolazi iz polja koja su starija od 30 godina i sva su prošla vrh iscrpljivanja. Ipak, autor teksta ostaje optimističan, vjerujući kako novi pronalasci, nove tehnologije i promjena strukture potrošnje premještaju vrhunac iscrpljivanja izvan skorije budućnosti. Ipak, malo niže u tekstu stoji tablica u kojoj umjerena prognoza pokazuje vrhunac iscrpljivanja nafte i prije 2020. godine.

Na kraju teksta autor se osvrće na pitanje opskrbe naftom u Hrvatskoj. Ističe kako su najveće jamstvo sigurnosti opskrbe vlastite zalihe i proizvodnja. U tom smislu Hrvatska dobro stoji s više od 30% domaće proizvodnje nafte i više od polovice

domaće proizvodnje plina. U skladu s tim autor snažno zagovara privatizaciju i okrupnjavanje tvrtki kako bi postigle veću konkurentnost na globalnom tržištu. Autor u tome vidi velik potencijal energetske tvrtke Ine i njezina strateškoga partnera MOL-a. Na kraju autor zaključuje da održanje cijena na domaćem tržištu na račun ekstraprofita izravno djeluje na sposobnost energetske subjekta, dovodeći u pitanje razvojnu strategiju, a neizravno u pitanje financiranja razvoja.

Tekst Kolbaha, Kulenovića i Krušlina *Važnost novog pristupa i metoda procjena rezervi i resursa u svrhu povećanja iscrpka ugljikovodika i drugih prirodnih dobara koja se uz njih javljaju* ima sličan karakter.

Problem, tvrde autori, nije samo u dosadašnjim ograničenjima prikupljanja, organiziranja i obrade informacija o našim prirodnim resursima nego je dodatno povećan i time što institucije koje su se sustavno time bavile postaju privatno, pa i inozemno, vlasništvo, što znači gubitak pravne osnove upravljanja države ovim javnim dobrom. Autori se zalažu za oslanjanje na izvanbilančne rezerve i neotkriveni potencijal ugljikovodika kao budućnost domaćega gospodarstva te predlažu – kako bi se potaknulo njihovo istraživanje – animiranje poduzetnika atraktivnim projektima.

Tekst Jure Vujića *Suvremena 'velika igra' u srednjoj Aziji: Geopolitički aspekti nafte u regiji* bavi se zanimljivim tranzitnim područjem u geopolitičkom smislu.

Na području Srednje Azije suparništvo između nekih velesila (Rusija, Kina i SAD) u vezi s trasiranjem i kontrolom nad naftovodima geopolitički određuju rekonfiguraciju toga područja. U središtu trasiranja naftovoda sukobljavaju se američke i ruske geoprometne koncepcije,

uključujući geostrateške interese EU-a, Kine i Irana. Vujić vrlo detaljno objašnjava kako svaka od velesila igra vlastitu igru u toj nestabilnoj regiji, pokušavajući osigurati putove nafte prema zapadu, odnosno istoku.

Posljednji tekst *'Za' i 'Protiv' cjevovoda Družba Adria* Radovana Pavića zapravo predstavlja argumente 'protiv', bez objektivne analize argumenata 'za'. Autor polaže nade u ruski plin, kojim će se, prema njegovim riječima, premostiti problemi kada se za četrdesetak godina jave. Kretanje ruskih energenata prema Zapadu neminovno je. Ta je činjenica važna, tvrdi autor, jer tranzitnim zemljama omogućuje gospodarsku korist, pa bi se u to morala uključiti Hrvatska preko projekta Družba Adria. Autora kao da posebno iritiraju ekološki argumenti protiv ovoga projekta, žučljivo ih odbacuje tvrdeći da je Jadran već i danas opterećen prijevozom nafte, kao i ostala europska mora. Osim toga, ako terminal bude u Hrvatskoj i ako se nafta bude prevozila našim teritorijalnim morem, moći ćemo uvjetovati kriterije zaštite okoliša te na taj način moguće rizike staviti pod kontrolu. Energetska ovisnost sve više ovisi o Rusiji i azijskom Balkanu, pri čemu će male države biti podložne energetskim ucjenama. Pri svemu tome Pavić naglašava da Rusiji nije važno u kojoj će državi biti terminal, jer ruska nafta može doći do Jadrana i mimo Hrvatske. Tako Hrvatskoj, zaključuje autor, ostaju ekološki rizici, a gubi potencijalnu ekonomsku korist. Iako bi neke autor mogao uvjeriti svojim argumentima, smatramo da bi oni znatno izgubili na snazi kad bi ih se sučelilo i s argumentima 'protiv'.

Tekst Darka Mayera *Obnovljive zalihe vode u 21. stoljeću* daje prije svega stručan uvid u stanje voda u svijetu i u Hrvatskoj. Tekst nudi mnogo suvremenih podataka, koji se vrlo kvalitetno mogu iskoristiti za znanstveno-istraživački rad i u drugim disciplinama. Ukupne obnovljive zalihe voda koje su nama godišnje na raspolaganju iznose samo 42 750 km³, i ta količina mora biti dovoljna za održanje

cjelokupnoga života na Zemlji i za sve gospodarske djelatnosti. No zbog krajnje prirodna neravnomjernog rasporeda vode na Zemlji, intenzivnih ljudskih aktivnosti i nagloga porasta svjetskoga stanovništva, u mnogim regijama svijeta javlja se deficit pitke vode. Raspoloživost vode ugrožavaju prekomjerna upotreba, onečišćenje i klimatske promjene. Autor naglašava da će idućih godina najveći dio svjetske populacije u desecima zemalja i regija imati poteškoće s opskrbom. Manjak vodnih zaliha postaje čimbenik smanjivanja životnoga standarda i zaostajanja u gospodarskom i društvenom razvoju u mnogim zemljama u razvoju. Zbog toga, smatra Mayer, u prvoj polovici ovoga stoljeća problem opskrbe vodom bit će važniji od problema opskrbe hranom ili energijom. Rješavanje ovoga problema zahtijevat će goleme financijska i materijalna sredstva za osmišljavanje i provedbu mjera kojima će se izbjeći deficit slatke čiste vode. Autor posebno naglašava da su jedino mjere štednje i obustave ispuštanja otpadnih voda bezrezervno prihvatljive. Sve ostale mjere imaju vrlo negativne ekološke posljedice, koje se u nekim slučajevima ne mogu ni predvidjeti. Osim toga, njihovo provođenje bit će nemoguće bez bitne promjene gospodarskih i političkih odnosa koji danas vladaju u svijetu.

Tekst Vladimira Laya *Obnovljive pitke vode – Hrvatska u kontekstu svijeta* sociološki obrađuje podatke iz prethodnoga teksta, a naglasak je na Hrvatskoj. Glavni motiv teksta jest održivo upravljanje vodama u Hrvatskoj, koje su i kod nas ugrožene onečišćenjem i klimatskim promjenama. Lay se osvrće i na stanje obnovljivih pitkih voda u svijetu te iz toga zaključuje da se mogu intenzivirati sukobi oko vode, koji ne moraju uvijek biti oružane prirode.

Hrvatska je zemlja koja će prema predviđanjima u skoroj budućnosti imati stabilne zalihe vode, no iako treća po zalihamo obnovljive pitke vode po jedinici teritorija u svijetu, neki otoci i neki gradovi u ljetnim mjesecima pate od nestašice ovoga resursa. Osim toga, zbrinjavanje otpadnih voda je, kako tvrdi autor, kod nas vrlo slabo; efikasnost upotrebe vode u poljoprivredi i industriji također. U svemu ovome ogleda se neodrživo upravljanje vodama koje je trenutačno na djelu u Hrvatskoj. Kao jedan od primjera održiva upravljanja vodama Lay predlaže njihovu kapitalizaciju, odnosno upotrebu riječnog otjecanja i podzemnih voda te njihovo prodavanje zemljama gdje vlada nestašica vode. No to je ekološki vrlo osjetljiva mjera s mogućim negativnim posljedicama, pa je ne bismo ubrojili u mjere održiva upravljanja vodama. Ono što bismo svakako ubrojili pod održivo upravljanje vodama jest, kako Lay navodi, učiniti vodu dostupnom što većem broju građana te da voda "nikad i ni pod kojim uvjetima" ne smije doći u ruke stranih upravljača.

Posljednji tekst u knjizi, *Strategija upravljanja vodama* Darka Biondića, zapravo je sažet prikaz što sve strategija sadrži i koje mjere predviđa za upravljanje vodama u Hrvatskoj do 2023. godine. Dakle, strategija daje strateška opredjeljenja i smjernice razvoja vodnoga gospodarstva polazeći od zatečenoga stanja vodnoga sektora, međunarodnih obveza i potreba za očuvanjem i unapređenjem stanja voda i o vodi ovisnih ekosustava.

U hrvatskoj znanstvenoj-stručnoj publicistici rasprava o geopolitičkim aspektima nafte i vode jest rijetka. Ova knjiga, nastala na temelju Foruma CPI-a održanog u prosincu 2006., stoga se može ocijeniti važnim domaćim doprinosom razmatranju ovih društveno i razvojno vrlo važnih pitanja.

Stavljamo prigovor na omjer teksta o nafti i onih o vodi; naime, uz 6 teksta o nafti, stoje samo 3 teksta o vodama. U dva od ta tri teksta o vodama malo se (nimalo) govori o geostrateškim, sociološkim ili politološkim aspektima voda. Također smatramo da tekstovima o nafti

nedostaje razmatranje i obnovljivih izvora energije kao jedne od razvojnih solucija. To više što se o njima u svijetu već naveliko diskutira, a neki se uspješno primjenjuju kao jedno od mogućih rješenja u nadolazećoj naftnoj krizi. Osim navedenoga, držimo kako četvorica autora (Kulenović, Kolbah, Krušlin i Kolundžić) kao djelatnici Ine više lobiraju za instituciju u kojoj su zaposleni, nego što objektivno nastoje prikazati stanje u svijetu, kao i nacionalne interese svih građana Hrvatske.

Ovu, u hrvatskim razmjerima tematski gledano pionirsku, knjigu smatramo vrijednim doprinosom i poželjnom literaturom za svakoga tko želi biti upućen u suvremene svjetske odnose oko nafte i vode. Dinamička kretanja i burni procesi na svjetskoj sceni u pogledu nafte i vode zahtijevat će nove analize i promišljanja, pa se nadamo svojevrsnom nastavku rada Centra za politološka istraživanja na ovu temu.

Jelena Puđak

Zlatko Špehar GOVOROM DO ISTINE IZ VUKOVARA Zapisi gvardijana vukovarskog

Ogranak Matice hrvatske Vukovar, Vukovar, 2008., 480 str.

Knjiga fra Zlatka Špehara *Govorom do istine iz Vukovara. Zapisi gvardijana vukovarskog* može se promatrati kao duhovni vremeplov Istočne Hrvatske u njezinu najdelikatnijem poslijeratnom razdoblju, u raz-

doblju nakon početka tzv. mirne reintegracije. Ona je u svakom slučaju vremeplov samostana sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, ali istodobno i pokazatelj plodova franjevačke duhovnosti.

Temeljno uporište svoga djelovanja i življenja u Vukovaru fra Zlatko nalazi u propovijedanju kršćanskoga shvaćanja o potrebi neuvjetovanog opraštanja, bez kojega nema istinskoga ljudskog života. Iako se tako izgovorena i javno proklamirana zamisao u početku mnogima činila paradoksalnom i neostvarivom, a posebno u vukovarskim poslijeratnim okolnostima, u kojima se ne svojom voljom našao i autor ove knjige, ona je s kršćanskoga i franjevačkoga stajališta bila jedino moguća. Vođen idejom utemeljitelja svoga reda, sv. Franje Asiškoga, koji u jeku najžešćih križarskih ratnih pohoda protiv muslimana odlazi sultanu kako bi razgovarao o, kako tada tako i danas, nepojmljivoj "ideji suživota kršćana i muslimana", tako i fra Zlatko dolazi u Vukovar, u grad u kojem su živjeli ljudi razbijenih identiteta, u kojem su utjehu tražile osobe koje su izgubile svoje najmilije, u kojem su žrtve u mimohodu ulicama prepoznavale svoje mučitelje. Ono što im je, ljudski kazano, jedino bilo preostalo bila je mržnja. I oni su je, gledajući s toga stajališta, sasvim opravdano nosili u sebi. Trebala je samo prigoda da je pretvore u osvetu. Međutim, fra Zlatko je znao, a to i govori u ovoj knjizi, da se razorna snaga ljudske mržnje može pretvoriti u graditeljsku snagu, u onu snagu koju ima kršćansko opraštanje.

Knjiga *Govorom do istine iz Vukovara* obaseže 480 stranica i ima, uz *Uvod* (kraći predgovor pod naslovom *Zašto ova knjiga*), *Završni tekst i autorov životopis*, još devet poglavlja: *Vukovarske poruke*, *Propovijedi*, *TV-propovijedi*, *Propovijedi izvan Vukovara*, *Pisma i obraćanja*, *Dan sjećanja na žrtvu Vukovara 1991.*, *Obljetnice*, *Razmišljanja gvardijana vukovarskog te Za pravdu i mir u Vukovaru*.

Iako naslovi navedenih poglavlja izriječno to ne spominju, ipak svojim sadržajem i porukama knjiga nudi dosta materijala kako bismo se pozabavili jednom nimalo lakom temom – ulogom religije u svakodnevnom životu ljudske zajednice